Núm. 47

15-11-27

NÓS.

BOLETÍN MENSUAL da CULTURA GALEGA

Direitor Literario
Vicente Risco

Direitor Artístico
Alfonso R. Castelao

Adeministrador
ANXEL CASAL

DIREICIÓN E REDAUCIÓN:
Sto. Domingo, 47—OURENSE

ADEMINISTRACIÓN:
Real, 36 1.°—A CRUÑA

ABONAMENTO

Doce números, na Península	6'00 *pesetas.*
Fora da Península	8'00 »
Número solto	0'70 »

NOTA

Este boletín non pubricará máis orixinás qu'os que foran direitamente solicitados pol-a Direición. Tampouco se fai solidario das ideas n-eles emitidos, a non ser dos que por non iren rubrados, enténdense que son da Redaución.

Os pagos son adiantados e os gastos de xiro de conta dos suscritores

SUMARIO

O Chasco e o Pimpín, POR ANTÓN ZAPATA GARCÍA.
Prehistoria e Folklore da Barbanza, POR FLORENTINO L. CUEVILLAS E F. BOUZA BREY.
Poemas, POR EUXENIO MONTES.
Catálogo dos Castros Galegos, da Seizón de Prehistoria do S. E. G.
A meu tío, quixéron-o roubar, POR MAGARIÑOS NEGREIRA.
Os homes, os feitos, as verbas, POL-A REDAUCIÓN.

Reloxería ZENITH

MÁQUINAS PARLANTES DISCOS
AGULLAS e ACCESORIOS

M. CALVIÑO - Ourense

Vicente Risco

Abogado

Santo Domingo, 47-2.° Ourense

nós

BOLETIN MENSUAL DA CULTURA GALEGA

Ano IX ★ Ourense 15 Santos 1927 ★ Núm. 47

O CHASCO E O PIMPÍN

(LÉNDA INXÉNOA)

Por decil-a verdá, —¡ouh, proles chascos!—
os gandulos derrócanvos os niños,
namentres que os pimpíns, os barallocas,
son santos paxariños
pra quen, en vez de socas,
deberan levar cascos!...

I

Ó crarexar o día
pol-os agros e montes de Xudea,
unha hoste de románs xuramentaba
e, sin dô, degolaba
ôs nenos d'unha aldea
â cal prendera lume
por mor do bô rabín que non dicía
—coma era seu costume—
qué congostra ou camiño
pillara, o trasantonte, unha parella,
nin moi moza nin vella.
que levaba un neniño,
fuxíndolle ô decreto
do rei Herodes contra o rei do Gueto!

Aquel fato de lobos, oubeante,
collío campo adiante,
sin importarlle as mágoas
das anguriadas nais que, salaiando.
debruzábanse sóbor dos despollos
dos filliños — ¡legría dos seus ollos!—
mentras s'ían queimando
casas e alpendres, como acesas frágoas!

Ó pé d'unha regueira
que sulcaba â campía
e, leda e cantareira,
facía brandear âs espadanas
e os bimbios que tiña pol-a beira,
os lobos sin entranas,
botáronse a folgar da valentía
que fixeran tan cedo,
e a rirse dos pucheiros que faría
o Neno - Deus, cô medo,
se as pontas calquer d'éles lle pôría!

II

Enriba d-un valado,
inquedo, aluburado,
—ô vêr pol-a bisbarra tanta fera
coma n-ollara dende que nacera—
ceibaba os seus dousílabos un chasco
e mesmo s-alritaba que unha choca,
pois alcontrou un fiasco
pr'â costume decote n-as mencidas:
¡Encol do arró, o que ía por miñoca,
fixeran unha tenda os enfancidas!...

Un d'éles, o mais bébedo,
—infrado de checheza
e, de triganza, lévedo—
ô chasco perguntóulle n-esta moda:
—¿Non viches, paxariño,
unha muller e un home, c-un meniño,
îr fuxindo sin coido da beleza
—coma outra n-haberá na terra toda—
que ten a nazón túa.
dende o líreo lanzal â branca lúa?
E díxolle o paxaro
ô fachendoso inaro,
revirando os olliños car-atrás:
--¡Chas... chas...
por ehí ben vas!...

III

Desque o chasco díxéralle ô rifeiro
qué camiño pillaran
os santos fuxetivos,
non ficaba congostra niu vieiro
que, os lobicáns cativos,
--câl se lles dera a onda--
sin cachear deixaran
por todal-a redonda.
Xa cansos de buscal-os
e deducindo a espranza de atopal-os,
viróuselles a sorte:
Ó enfiar unha estrada
que morría ô nacer d-unha encruzada,
—¡a da vida e da morte,
pr-ôs cónxogues e o neno!—
sentiron un restalo
como de garabullos que se pisan
ou, c-ô vento, se trisan,
e viron a pasada
d-un pé sangueniloso, moi pequeno,
carón d-outras, de burro ou de cabalo.

A serán xa morría
o mesmo que un amor de un morto idílo,
ô son vagaridoce dos piñeiros
cando os aspros guerreiros
—maldecindo da sorte de María,
do neno, de Xosé
e da terra que ampare ôs tres no esílo—
dêron co-a crus da T
na que a estrada finia
—¡tal un Réquen en Pace!—
mais, cheos de vinganza,
infatounos a espranza
d-alcontral-os, denantes que escurase...
Rabeosos, dubidando
coller car-â sinestra
ou pillar car-â destra,
ollaron un pimpín que, revoando,
ía e viña pïando
pol-a banda dereita do camiño
e pousábase, logo, encol d-un fento.
E díxolle o inaro
ô rebuldón paxaro:
—¿Non viches, paxariño,
fuxir, car-â algún vento,
unha muller e un home, c-un neniño,
e, con eles, un faco ou un xumento?
O pimpín, dando un voio,
foi pousarse n-un croio,
respostando ô rifante golopín:
—Pin... pin...
¡por eiquí non vin!...

IV

Cando as vougas noitébregas baixaban
en ringlas medoñentas do infinito,
xa os soldados de Herodes acougaban
da xornada asesiña;
e, camiño de Exito,
—con angurioso apurro—
a triada diviña,
vái camiña... camiña...
¡san e salva cô burro!...

A. ZAPATA GARCÍA

Bôs Aires, 1927.

Prehistoria e Folklore da Barbanza

(Prosegnimento)

A ANTA E AS INSCULTURAS DE AXEITOS

(véxase n.º 3 no mapa)

A ANTA.—Chámanlle no país a *Pedra do Mouro* i-érguese na freguesía de Oleiros á menos de 1 kilómetro do lugar de Axeitos i-en un terreno de propiedade particular, destiñado en parte a millareira. O lugar onde está emprazado o megalito andaba a poula cando nós o visitamos.

É sen dúbida iste dólmen un dos citados por Sarmiento como esistentes perto do lugar de Bretal, e de il fixo Murguía a descripzón seguinte: «está formado por tres grandes losas, que hacia su último tercio se estrechan acabando en punta, y dejando por lo mismo dos aberturas. Por la parte exterior se hallan otras piedras de menores dimensiones que las cubren, pero no llegan sinó hasta donde las principales empiezan a separarse. «No artigo» Anta e penedo grabado de Oleiros» de que xa falamos, faise tamén referenza a iste monumento.

FIG. 3

A anta de Axeitos, a millor conservada de toda a Barbanza, é un dólmen de forma sinxela, costruído con pedra de grá, e que presenta fortes indizos de haber tido un comenzo de corredor, e que conserva *in situ* a sua correspondente tampa (fig. 3) (1). A cámara, de pranta poligonal (fig. 4) e cuio diámetro máisimo chega perto dos tres metros e meio, áchase cinguida por sete esteios ou chantas que teñen o ancho seguinte: *a*, 2'10 metros; *b*, 1'77; *c*, 1'42; *d*, 2'15; *e*, 1'60; *f*, 1'98; e *g*, 1'20.

A colocazón dos esteios é unha das mais correntes nos megalitos de feitura sinxela. A pedra que fai a cabeceira, que n-iste caso como ordinariamente, é a meirande, alcóntrase imbrincada pol-as duas colaterales e istas pol-as seguintes que a sua vez o son pol-as duas que flanquean a entrada ou porta que ten 1 metro de ancho. Dólmens de feitío semellante non fallan na Galiza (Dombate, dólmen con inizo de corredor da serra do Laboreiro, dólmen n.º 2 das Maus de Salas), nin no norte de Portugal (sepulturas números, 1 e 2 de Carrazeda de Alvão, Tras os Montes) alcontrándose tamén na Cataluña (Font del Roure, Espolla), e ainda o mesmo tipo costrutivo óllase escepzonalmente en sepulturas megalíticas portuguesas de formas evoluzoadas como acontez na de corredor longo da Mamaltar do Vale de Fachas (Vizeu).

A tampa feita de unha soia laxa de traza tendente a circolar, ten 5 metros de diámetro máisimo e apoiase únicamente nos dous esteios da entrada e no da cabeceira, cuia outura é de 2'10 metros dende o chan do interior da cámara, medindo as outras catro chantas, que non chegan a tocar a coberta de 1'65 a 1'40 metros. Ista forma de sustentazón da tampa e corrente nas construzóns

(1) Debemos ista fotografía así mesmo a da poneda insculturada, a amabilidade do noso vello amigo Ramón Sobrino Buhigas.

dólmenicas mais e verdadeiramente escepzonal en troques, a grande diferenza que se observa na outura dos esteios.

Recurríu Murguía pra espricar iste feito, a un pasaxe de Jehan en que se espón a tan conecida teoría, apricada principalmente ôs esteios furados, da necesidade de deixar saída âs almas dos mortos enterrados nos dólmens, mais coidamos que no caso que nos ocupa, tal espricazón é pouco satisfaitoria e que aquela desigualdade debe apôrse escrusivamente a unha certa despreocupazón arquiteitónica dos costrutores que os levou a aproveitar laxas xa desprendidas, ou que se

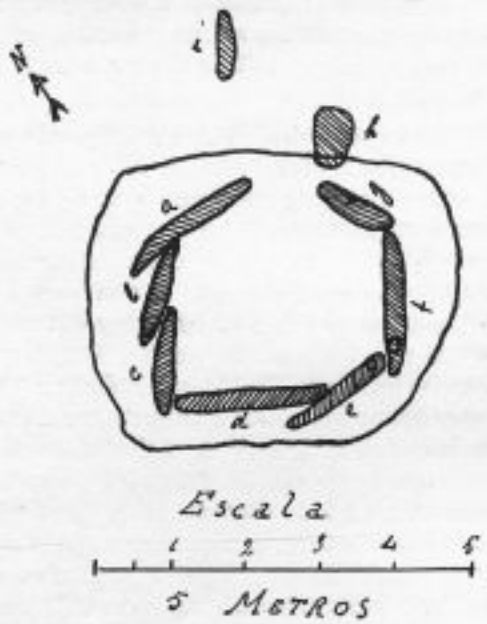

Fig. 4.—Anta de Axeitos

alcontraban perto do lugar onde se ergueu o monumento, sen fixarse no seu difrente grandor.

Na banda esquerda da entrada, óllase fondamente espetada no chan unha pedra de 72 centímetros de longo, e unha miga mais lonxe e na banda da direita alcóntrase outra de noventa e dous centímetros. A posizón que ocupan as duas, que son as sinaladas cas letras *h* e *i* (véx., pranta da fig. 4), paralela ô eixe da cámara e perpendicular â entrada indican ô noso sentir a esistenza de un corredor de cativa larganza, que debía estar costituído por catro pedras espetadas de canto e coberto por unha ou duas laxas das que non poidemos atopar vestixios.

Pol-a parte esterior da anta óllanse ainda os restos esborrallados da mámoa e pol-o interior pode apreciarse a incrinazón cara dentro das chantas que non é tan pronunzada como di Murguía, e observarse así mesmo que a cámara está fondamente cavada, por cuia razón e por non contar con autorizazón do dono do terreo, non realizamos alí ningún traballo esproratorio.

AS ISNCULTURAS DA ANTA.—No esteio sinalado ca letra *f*, da figura 4, e no lugar marcado por un circo, aparez insculturado un sino cruciforme (fig. 5, n.º 1) ensanchado no cabo superior e potenzado nos brazos. A cabeza do sino alcóntrase gravurada na cara da cima da laxa, e o resto na vertical do interior da cámara. Ista estrana disposizón, como así mesmo o ancho (2 centímetros), a fondura, patinado e polimento dos riscos, obrígannos a desbotar toda a ideia relativa a unha falla de contemporaneidade entre a anta e a inscultura e con mais razón a non ver n-ela algo posterior e feito co propósito de cristianizar o dólmen, pois n-istes casos as cruces colócanse sempre en sitios ben visibels como a tampa ou o esterior de algunha das chantas da porta.

Os sinos cruciformes, tidos por unha das derradeiras estilizazóns da figura humán, non son pol-o demais ningunha novedade na arte dolménica. Catro apareceron na terceira chanta da ezquerda da galeiría coberta, conecida co nome de «Cueva de Menga» (Antequera), outra posta por riba de un circo alcóntrase n-unha lousa do dólmen de Corao-Abamia (Asturias), algunhas vense no dólmen de Navalito de Lumbrales (Salamanca) e fartura de elas hainas n-unha das tampas da galeiría coberta do Barranc (Espolla, Cataluña). (fig. números, 1 a 4).

Iste xeito de figurazón antropomorfa e tamén corrente nas insculturas rupestres galegas, estando abondosamente representado na Pena Vicos e na Pena do Polvorín, perto da Torre de Hércoles (A Cruña) i-en Viladesuso (Oia. A Guarda fig. 6 núms. 5 a 8,

O ensanchamento do cabo superior do noso cruciforme e o potenzado dos brazos coidamos que deban interpretarse como es-

quema da cabeza e das mans. A indicazón de istas derradeiras semella ter sido de un gran valor místico, pois óllase determiñada con craridade en figuras estilizadísimas como son por eixempro as descobertas en Orrea (Cuenca) i-en Aldeaquemada (Jaén), debendose de facer notar asimesmo que moitos dos sinos de iste tipo de Pena do Polvorín, de Viladesuso e de outras moitas localidaes peninsuares (Barranc, Cataluña; Cabezón de la Sal, Santander; Miedes, Guadalajara e Espinho, Beira) están potenzados de maneira imitante ô de Axeitos. (fig. 6, números, 6, 7, 9 e 10).

Outra inscultura aparez moi perto, e soio unha miga mais baixa que a precedente, no esteio marcado na pranta ca letra *e*. fig. 4)

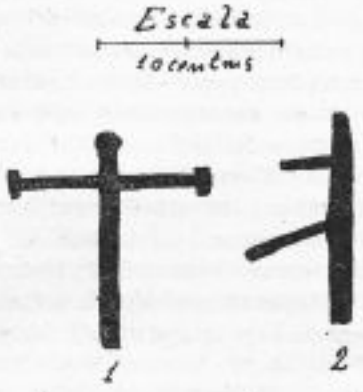

FIG.5. —INSCULTURAS DA ANTA DE AXEITOS.

gravurada tamén na cara interior. Redúcese (fig. 5, n.º 2) a un risco vertical do que saen por unha soia banda outros dous; un superior, curto e hourizontal e outro inferior longo e incrinado cara abaixo.

Non ten ista figura tan abondosos paralelos como a anterior nin ten tampouco unha interpretazón tan doada. Sinos imitantes a ela óllanse así e todo nas famosas pracas do dólmen Alvão, en penedas riscadas de un monte de perto da Estrada (Pontevedra), cuias reproduzóns, debidas o lápiz de Campos Sobrino, e de pertenza da Sociedade Arqueolóxica de Pontevedra, tivo a xentileza de amostrarnos o ilustrado arqueólogo Sr. Sampedro e no cume do Mont'Alto (Guimaraes). fig. 7, núms. 1 a 5).

Poderia considerarse ista inscultura da anta de Axeitos e alguuha das que co ela mais craramente se paralelizan como esquemas humáns de tipo itifálico, mais n-ista custión das interpretazóns co::pre estremar a prudenza e con dobre motivo n-istes momentos en que as recentes descobertas de Glozel, admitidas xa por tan outas autoridaes como o Abate Breuil e S. Reinach, volven pôr ô día os discutidos caraiteres alfabetiformes de Alvão e ameazan trastornar moitas crenzas consagradas.

Non é a anta de Axeitos, a única da Barbanza, como logo imos ver, nin a única da Galiza que ofrece mostras da arte dolménica. O primeiro megalito da nosa terra onde se ollaron semellantes manifestazóns, foi no do monte de Codesás (Melón, Ribadavia) que tiña seis das suas chantas cobertas de trazos pintados en mouro i-en roxo, de siñificanza moi dudosa. Mais tarde pubricou Murguía as insculturas de tres laxas do dólmen de Espiñaredo (Monte Corzán, Terra de Xallas) e derradeiramente P. Bustamanta e Parga Pondal diron a conecer a do dólmen de Dombate (Laxe) que interpretaron xuntamente cas de Espiñaredo como probabels sinos hasciformes. (fig. 8, núms. 1 a 11).

No resto da Península as pinturas e gravuras nas tampas e esteios dos megalitos son correntes, e as figuras representadas variadísimas, podendose citar pra o caso as seguintes:

En Portugal. Na anta de Salles (Terras de Barrozo), liñas onduladas pintadas; no dólmen chamado «Pedra dos Mouros» (Belas), insculturas de posibels representazóns antropomorfas e coviñas; en antas da Serra da Cota (Beira), pinturas de liñas onduladas e ramiformes e outras figuras de interpretazón pouco doada; n-unha laxa da anta de Paredes e n-outra da Candieira (Alemtejo) atopáronse coviñas; n-outra da Orca dos Juncois (Beira), duas figuras antropomorfas e unha zoomorfa pintadas; n-un dólmen de Ferreira (Tras-os-Montes), coviñas soltas e xunguidas por riscos e derradeiramente n-unha das antas de Carrazeda de Alvão as pracas de que xa falamos e algunhas esculturas zoomorfas e antropomorfas.

Nas Asturias. No dólmen de Corão - Aba-

mia, unha segura representazón do chamado ídolo neolítico, un sino cruciforme e liñas reitas e onduladas, todo elo, insculturado; no dólmen da «Capilla de Santa Cruz», liñas onduladas pintadas en roxo no esteio da cabeceira e outras semellantes insculturadas en compaña de sinos pediformes e forquiñas n-unha das chantas da direita, e os circos que presenta unha pedra do dólmen de Pola de Allande.

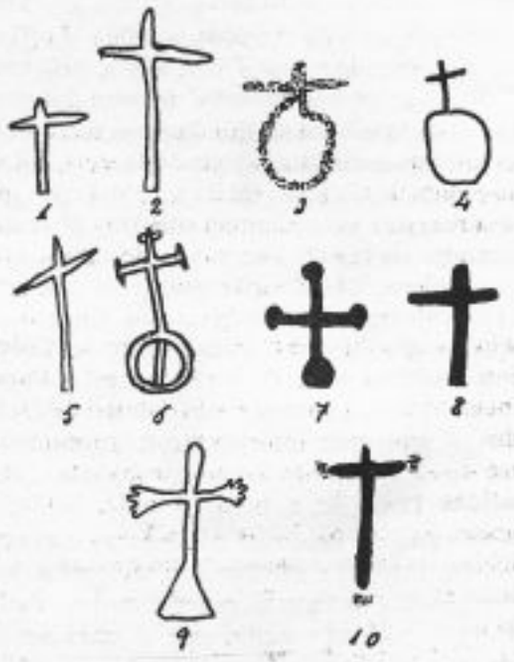

FIG. 6.—1 e 2.—CUEVA DE MENGA (MERGELINA); 3.—DÓLMEN DE CORAO. ABAMÍA (CONDE DE VEGA DEL SELLE); 4.—BARRANC, GALEIRÍA COBERTA (PERICOT); 5.—PENA VICOS (CABRÉ); 6.—PENA DO POLVORÍN (CABRÉ); 7 e 8.—PENEDA PRIMEIRA DE VILADESUSO (P. E. JALHAY); 9—.ORREA (CABRÉ); 10.—ALDEAQUEMADA (CABRÉ).

En Cataluña. Na galeiría coberta do Barranc (Espolla). Estilizazóns humáns moi abondosas insculturadas n-unha das tampas.

No Reino de León. Cruces e coviñas no dólmen de Navalito de Lumbrales (Salamanca).

Na Estremadura. Na anta de falsa cúpula da «Granja de Toñiñuelo», pinturas en roxo de catro soles, un sino esteliforme, unha representazón antropomorfa e unha figura indescifrabel.

Na Andalucía. Na galeiría coberta de Soto (Huelva), apareceron mais de doce insculturas, ollándose entre elas; unha do ídolo neolítico, varias antropomorfas, outras que imitan puñais dos tempos do cobre, circos e coviñas; na tamén galeiría coberta chamada «Cueva de Menga» (Antequera), descobríronse gravurados catro sinos cruciformes, un soliforme e un esteliforme; no dólme B do «Tajo de las Figuras» (Cádiz), apareceu un esteio con coviñas, n-unha das pedras do calexón de un dólmen de Montefrío (Granada), varios sinos. (1)

Fora da Península son moi dinos de nota os riscados de algúns megalitos bretóns, entre os que citaremos, as espiraes, sinos xuguiformes e hasciformes da galeiría coberta de Gavr'inis (Morbihan); os escutiformes e hasciformes de Manéer - Hroeck (Morbihan); os pediformes, escutiformes, xuguiformes, e pectiniformes dos dólmens de Pierres Plates, Table des Marchands, Mané Lud e Lufang (Morbihan); os sinos escutiformes de un esteio e da coberta do dólmen de cúpula de L'Ille Longue (comune de Baden) e os hasciformes que se atoparon n-unha chanta do dólmen de Pen - Hape e n-un esteio e na tampa do de Mané - Rutual (Morbihan).

Na Francia do Norte temos nas galeirías cobertas de Aveny, Epone, Bellée e Dampont (Seine et Oise) representazóns mais ou menos esquemáticas do ídolo femenino neolítico e na Francia do Meiodía as figuras do mesmo tipo das sepulturas dolménicas de Collorgues, Castelnau Valence, Foissac e Bragassargues (Gard) e a de unha anta de Maz d'Azais (Aveyron).

Notabilísimos son tamén os triángulos e rombos arringleirados e as espiraes dos dólmens de falsa cúpula de New - Grange e de Long - Grew (Irlanda), e as pedras por compreto inzadas de coviñas do megalito de Menaidra (Illa de Malta).

A variedade de tipos na arte dolménica é grande como se ve, i-é grande asímesmo a diferenza nas interpretazóns que de cada un

(1) Notiza do ilustre profesor James Morena, que espresou estes dólmens.

de iles se ten feito, habendo â veira de algunhas pouco admisibels como a que puxo en comparanza os semicircos superpostos da galeiría coberta de Gavr'inis cas improntas dactilares, outras que a pesar da sua novedade non poden deixar de ser tomadas en conta, como é por eisempro a que fai M. Le Rouzic (1) dos sinos hasciformes e pediformes da Table des Marchands e do dólmen de Mané - er - Hroeck, que il coida figurazóns de arados e de campos de trigo alumeados pol-o sol, relazoando iste conxunto co desenrolo da vida agrícola.

No que se fixou asi e todo con mais teima a atenzón dos espezalistas foi nas pinturas e insculturas de tipo antropomorfo. Algunhas de elas como as de Corao - Abamia e Soto, paralelizáronse moi xustamente co ídolo neolítico femenino dos dólmens do Meiodía da Francia e das covas funerarias da cultura do silex, divinidade que aparez no dito circo cultural, colocada a entrada de aquelas sepulturas coleitivas e que se alcontra ô mesmo tempo esculturada en laxas soltas en Portugal (Crato, Moncorvo, Serra da Boulhosa etc), na Andalucía (Asquerosa, Granada) i-en Castela (Villar del Ala, Soria) e moi abondosa en certos departamentos do Meiodía francés (Tarn, Aveyron, Gard).

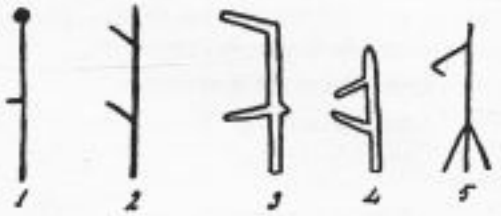

FIG. 7.—1 e 2.—PORTO DE ESTRADA (COLEIZÓN DE D. CASTO SAMPEDRO); 3 e 4.—PRACES DO DÓLMEN DE ALVAO (BRENHA); 5.—MONT'ALTO (MARTINS SORMENTA).

Outras esquematizazóns atopadas nos dólmens teñen sido comparadas con eisemprares idénticos ou moi imitantes da arte rupestre como aconteceu con certas insculturas da «Pedra dos Mouros» (Belas), que foron paralelizadas cas pictografías do Cachao da Rapa e cas insculturas da Eira dos Mouros (San Xurxo de Sacos, Pontevedra), mais no que andan disconformes os entendidos é na siñificanza do seu senso místico coincidindo

FIG. 8.—1 a 6.—DÓLMEN DE CODESÁS (VENANCIO MORENO); 7 e 8.—N-UN ESTEIO DO DÓLMEN DE ESPIÑEREDO (MURGUÍA); 9 e 10.—EN DOUS ESTEIOS DO MESMO DÓLMEE; 11.—DÓLMEN DE DOMBATE (E. BUSTAMANTE Y PARGA PONDAL).

soio en aporlle unha intenzón necrolátrica. Sen referirse somente â arte alcontrada nas antas se non tamén as estazóns que perto de elas se descobren por veces, ten esposto Cabré a sua teoría das danzas funerarias, presididas pol-o Sol, en que varias mulleres beilan o redor de un home itifálico co coal debían axuntarse denantes carnalmente pra facer mais doada a rencarnazón do esprito do difunto en cuio honor celebrábase a danza. Wernert e Obermaier, falando en xeral das figuras antropomorfas din que son representazóns de devanceiros e Frankowski coida que as que se ollan nos dólmens o mesmo que os ídolos - pracas debían desempeñar un papel semellante o dos dobres exiucios.

Pol-o que toca ô valor cronolóxico das insculturas de Axeitos convén advertir que o proceso de estilizazón non é de unha absoluta regularidade pra sucesión dos estilos e que tipos naturalistas sobrepóñense en moitos casos a outros compretamente esquemáticos. Ista circunstanza impidenos intentar ningunha determiñanza en col da idade da

FLORENTINO L. CUEVILLAS E
FERMÍN BOUZA BREY

(Continuaráse)

(1) *Z. Le Rouzic Ch' Keller.* «La Table des Merchands, ses signes sculptés etceux de la pierre gravé du dólmen de Manéer. Hronk». Saint Brieuc 1927.

POEMAS DE EUXENIO MONTES

A MADAME SARITA ZELMANOWICH, RIBEIRA DE ISTES MEUS VERSOS

A lúa e o San Andrés

A lúa viña de volta
do San Andrés de Teixido.
Os arbres eran pandeiros,
rugaban a noite os grilos.

A lúa viña de volta
do San Andrés de Teixido.
Por atrapala un luceiro
foi, sin folgos, de camiño.

Baixo ponlas de cerdeira
frolereceron os seus bicos.
As cereixas eran novas
e abermelláronse ô oubilos.

Xa chegou o vran. Xa cantan
os mozos de Vilariño.
«Lúa chea, lúa chea,
tí, lúa, vas ter un fillo».

Ay, que a lúa está preñada,
ay, que está grosa e sin brilo.

Barqueiro de Ribadavia

A noite vai por a ponte,
a estrela dorme no río.
Barqueiro de Ribadavia,
soilo a pena vai contigo.

A noite vai por a ponte,
a estrela dorme no río.
Nas torres de Ribadavia,
pendura o vento o seu niño.

A noite vai por a ponte,
a estrela dorme no río.
Ven a levarme, barqueiro,
deica Castrelo de Miño.

Ven a levarme, barqueiro,
deica Castrelo de Miño.
Levo coroas pra morte,
que morre de choiva e frío.

A noite vai por a ponte,
a estrela dorme no río.
Barqueiro de Rivadavia,
soilo a pena vai contigo.

BIOGRAFÍA DO LIÑO

(CÁNTIGA DE ESPADELADA)

Vinte nascer miudiño,
vinte, mozo, namorar.
Vinte morrer de velliño
e por serche fidel, liño,
ainda te vin enterrar.

Bautizo

Bautizo do liño.
Don Sol é padriño.
¿Quen é a madriña?
E Doña Anduriña.

Brinca a primaveira
e a lúa lueira
baila unha muiñeira.

Namoro

O liño ten unha moza.
A moza é unha branca frol.
A branca frol non-o quere,
porque quere ô vento mol.

Viva o liño, viva a noiva,
viva o vento, viva o sol.

Morte

Ehí ven o tempo de mazar o liño.
Ehí ven o tempo do liño mazar.
Ehí ven o tempo en que as follas do millo
todas ispidas se queiran bañar.

Ehí ven o tempo en que as noites pe-
[neiren.
bicos e apertas na sua peneira.
Ehí ven o tempo en que leve o río Miño.
lúas ô peito, como unha santeira.

Bailan os fusos
bailan as rocas
e os pés do vento
e as mazarocas.

Bailan as rocas
e as espadelas
e as maus da iauga
e as maus das vellas.

Enterro

O señor liño é morto
—que delor, que delor, que pena—,
o señor liño e morto
levárono a enterrar.

As follas dos amieiros
—que delor, que delor, que pena—,
as follas dos amieiros
por il chorando están.

Responsan como cregos
—que delor, que delor, que pena—,
responsan como cregos
as fontes do lugar.

París, no Sant-Iago do 1927

CATÁLOGO DOS CASTROS GALEGOS

PUBRICADO POL-A SEIZÓN DE PREHISTORIA
DO «SEMINARIO D'ESTUDOS GALEGOS» DE SANT-YAGO

(Proseguimento)

Número V

CASTRO MORGADAN OU DE MORGADE

EMPRAZAMENTO. — Na Provincia de Lugo, Concello de Carballedo, Freguesía de Morgade. Erguese n-unha montana grandeira, de xeito alongado e de abas dondas, situada na divisoira do Barbantiño e mais do Bubal. Domiñanse dende ela estesos terreos do concello de Carballedo e as chans de Vilamarín e de Amoeiro.

O pequeno lugar de Castro, pertencente â dita freguesía de Morgade que da na banda do leste e dentro xa da área fortificada.

DEFENSAS.—O castro de Morgade ten dous recintos, que en vez de ser concentricos como sucede en xeneral, afectan unha espezal disposizón, que se dexerga mesmo ô ollalos dende lonxe. (fig 1)

(FIG. 1)

O recinto esterior, que abrangue un perimetro considerabel, está costituído por unha muralla, que asegún poidemos observar en algúns lugares onde se alcontra meio esborrallada, foi construida con cachote de pedra de grá posto en seco. Ô pé de ista muralla, que en certos sitios atingue ainda 20 metros de outura, corre un foso con parapeto, escavado en ocasións na penedía do monte. Ista primeira fortificazón presenta estesas soluzóns de continuidade, espezalmente na banda do leste que é onde se ergue o lugar de Castro.

O recinto interior, está colocado dentro e na estremidade norte do esterior. Achase defendido por unha muralla de costruzón idéntica â denantes descrita, outa de 13'50 metros pol-a parte de dentro e de 15 a 22 pol-a de fora, e arrodeada asimesmo de un foso co seu correspondente parapeto, e que falla soio n-un anaco da banda do leste.

Ista defensa dupricase pol-o sul e tripricase pol-o norte, noroeste e norleste, onde a muralla e o foso mais esternos, dividese e revirase ata deixar un pasadelo, entre dous o xeito de bastions, que vai bater no parapeto do segundo foso, podendose observar tamén unha miga mais ô leste dous fortes erguementos da mesma muralla. Coidamos que todos istes aicidentes costrutivos debian formar parte da entrada do recinto fortificado, anque non sexa posibel sen unha escabazón coidadosa determiñar con crareza o verdadeiro papel que desempeñaban. Os outros portelos que se ollan na pranta adxunta estimamolos como cousa posterior â costruzón do castro e feitos pol-os labregos para dar paso ôs seus carros. Un de iles, o que aparez no sul do recinto interior, foi praiticado hai pouco pra facer doado o carreto de pedras labradas, que como logo imos ver abondan alí de maneira estraordinaria.

Na chá que queda entre os dous recintos e pol-a banda do oeste corre unha outa muralla cuio destiño non podemos precisar.

MENSURAS.—O recinto interior que é de forma oval mede:

No eixe maor do leste o oeste . . .73 metros
No eixe pequeno do norte o sul. . .57 metros

A distanza entre o recinto esterior e a muralla do interior é:

Do sul o norte. . . . . .308 metros.

OBSERVAZÓNS. — No recinto interior apareceu, xa vai pra seis anos, atuada a poucos centimetros de fondura unha caixa cadrada, de uns 60 centimetros de lado, feita con pedras pequenas de forma reitangular e ben labradas, e coberta por unha lousiña, que presentaba gravurado un sino esteliforme. Contiña ista caixa moitas cinzas e unha vasixa de barro que levou o Sr. Abade das Lamas da Aguada e que nós non poidemos ollar.

A descoberta de ista vasixa, puxo a un veciño de Morgade, chamado O Gaiteiro na pista de un tesouro, que precurou afincadamente cavando ca axuda de varios xornaleiros perto do sitio onde aquela se atopara. Resultado de istes traballos foi o achadego de duas ou trés casarellas, ô parecer reitangulares, e cas paredes feitas con pedras pequeneiras, de coidada labra e ben escadradas, que formaban paramentos de certa regularidade e moi difrentes dos que adoitan asoellarse n-outras citanias. Istas pedras tivemos ocasión de ollalas ciscadas á fartura no chan e facendo os valados, que pra separar os eidos, erguense no interior do castro.

Producto tamén das ditas escavazóns, son probabelmente, difrentes anacos de muiños de man, duas prisons do gando (fig. 2) e unha regular cantidade de testos que asegún testimoio de un dos espoliadores, tiñan riscados circos e ringlas de SSS.

No Museu Arqueolóxico de Ourense alcontrase depositada unha *moa manuaría* recollida no Morgade.

É dino de ser notado que a pesar do remeximento de terras non ollaramos en ningures nin unha soia tégula e asimesmo o feito de que a estesa área comprendida entre os dous recintos estea por compreto inzada de pedras que pol-o seu feitío amostran proceder de casarellas esborralladas.

Pódese tirar de todo o dito que o castro de Morgade foi en tempos unha citania, probabelmente non romanizada, que compre crasificar pol-as suas dimensons entre as meirandes da Galiza.

(FIG. 2)

FOLK-LORE. — Referíndose á grandeza de iste castro e a fartura de costruzóns analogas que esisten perto de il, dise:

Castro Morgadán
Ten vintecinco a sua man
Soio o da Madanela
Lle da pol-a barbadela.

«Entre o castro de Morgade e o de Santa Adega hai trés trabes, unha de ouro, outra de prata e outra de alquitran, que está no meio das duas. O que lle toque a ista derradeira morre abrasado».

Denantes de cavar en precura do tesouro, os veciños de Castro, consultaron o parecer de varias *sabias*. Non coñecemos a totalidade dos seus dictamens, e soio dous nos foron referidos. Todal-as consultadas estiveron así e todo conformes na esistenza de un grande haber, mais discreparon nos procedimentos que habería que por en praitica pra acadalo.

As duas respostas por nós coñecidas son as seguintes:

Unha sabia de Alban, Peroxa dixo.

«No Castro de Morgade hai un grande tesouro, mais non se poderá dar co il se non se desencanta a unha moura coxa que alí vive».

E outra sabia de Torbeo, Quiroga ditaminou:

«O tesouro do Castro de Morgade é unha trabe de ouro, mais non se poderá atopar se non se desencanta primeiro a unha cobra que vive n-il.

Pra desencantala hai que levar un crego que bote os esorcismos e despois cavar deica atopar a cobra, i-en canto apareza compre bicala na testa co coal o encanto quedará rematado».

«Un home chamado o Calote de Casares, era o encargado de andar pedindo pra Irmandade da Virxe de Carballedo e nas suas xeiras, que facía sempre de a cabalo chegaba ata Portugal. De unha vez, estando a botar unha pousa n-unha taberna de aquil país entrou en conversa con dous señores que lle perguntaron de onde era il. Respodeulle que do concello de Carballedo, na provincia de Lugo i-entón os señores dixeronlle se sabía do Castro de Morgade e como il respondera que sí, escramaron. Val mais ise castro que toda a Europa e soio na entrada hai dous xigantes de ouro de nove pés de outo».

«Un soldado do país que estivo recentemente prisoeiro dos rifeños e voltou contando que un de iles o saber que era de perto do Castro de Morgade habíalle dito:

De lo mucho que hay allí me contentaba yo con la silla del Rey Moro.

Debemos ista colleita folklórica en parte ô noso ilustrado amigo Arturo Suárez i-en parte ô Gaiteiro, escavador desfertunado do castro.

BIBLIOGRAFÍA. — Citado por Vázquez Núñez e Castillo en locs., cits., no Castro da Martiñá e Baínte.

(Catalógado por Sebastián González García-Paz e por F. L. Cuevillas.)

Número VI

CASTRO DE MARCELLE OU CASTRIÑO DE ORBÁN

EMPRAZAMENTO. — Na provincia de Ourense, Concello de Vilamarín, Freguesía de Santa Mariña de Orbán.

Ocupa un outeiro de cota cativa, coberto por un piñeiral e afastado uns 300 metros do lugar de Marcelle.

DEFENSAS.—O único recinto de iste castro, alcóntrase arrodeado por un valado probabelmente de pedra, mais que hoxe está por compreto coberto de terra, outo de 2 a 3 metros e ancho de 4, do que sai cara abaixo un terraprén, formado pol-a propia abá do monte e que ten 7 metros de outo en toda a volta, agás na banda que mira o leste, onde chega a atinguir 30 metros.

Ô pé de il vai un foso de 1'50 metros de ancho e c-unha fondura de 2 e despois outro novo foso de 2 metros con 3 de fondura, fornecidos ambos dos seus parapetos que sobresain do chan uns 3 metros.

Istas duas defensas fallan na banda do leste, xa por no ter esistido outrora n-aquil lugar, que pol-o ergueito das ábas e forte de seu, xa por terse aplainado alí o terreo.

O recinto cinguido pol-o valado, está como case de cote achairado de intento e presenta una pranta case reitangular cos recantos arredondados.

Non se ollan por ningures indicazóns de portas, notándose soio alguns pequenos portelos que non chegan a fender totalmente o valado.

MENSURAS.—Mede aquil recinto no
Lado maor do norte ô sul . . . 75 metros.
Lado pequeno do leste ô oeste . 58 id.

OBSERVAZÓNS.—Iste castro como o de Frameán presenta a particularidade de ocupar non soio o cume se non todo o outeiro, cuias abas é moi posibel que foran terraprenadas pra facelas mais pinas e cicais revestidas en parte de un muro pra conter as terras.

Non ollamos, nin cachotes, nin tégulas, nin restos cerámicos, mais compre advertir a iste respeito que toda a área castrexa alcóntrase coberta por un mesto piñeiral e por unha vizosa vexetazón de toxos e carpazas.

FOLKLORE.—Fálanos unha vella da freguesía de Orbán cuio nome non recollimos:

«Había n-iste castro duas mozas que iban a todal-as feiras que o día 6 de cada mes houbo en tempos en Orbán. Eran moi bunitas e iban sempre moi ben vestidas, soio que o coiro dos brazos, víaselle todo e aínda

algo mais, e levaban encolagados cada unha a sua carabeliña, de modo e maneira que os mozos ô velas tan xeitosas andaban tolos por elas e os mais arriscados atrevíanse a acompañalas, mais ô chegar ô sitio chamado o Salgueiriño, que está perto do castro, as mozas desparecían sen se saber como e os acompañantes quedaban ca boca aberta.

«Un día chegou a feira do día 6 en Orbán un señor, e mercoulle unha xugada de bois a un home de Carballedo encargándolle moito que lle termara de ela namentras il gobernaba na feira outros asuntos que tiña que gobernar.

O de Carballedo estivo tendo tino dos bois e o señor diu moitas voltas pol-a feira enriba e abaixo, mais como se fixera tarde o home pediulle ô señor que o despachara aixiña porque xa emprincipiaba a empardecer. Pagou o señor a xugada e ô saber que o vendedor era de Carballedo díxolle que xa que levaban o mesmo camiño podía axudarlle a traguer os bois.

Foron xuntos un anaco e ô chegar ô Salgueiriño o señor petou co pé no chao que se abreu de supeto. Entraron todos pol-o burato e diron en andar por debaixo da terra ata que de pronto o señor díulle o rempuxón ô home e díxolle.

Quédate ahí n-isa esquina.

Dende ela e ben agachado viu como saían aquelas duas mozas (sen dubida as do relato anterior) cos brazos recachados e cada unha co seu coitelo na man. Coidou o home que a sua fin era chegada mais as mozas saltaron n-un dos bois e deseguida o mataron. E despois unha de elas deu en cheirar e díxolle ô pai.

Chéirame a carne de *cristianillo* vivo.

O que o pai respondeu.

Non miña filla que é a pan cocido.

E pra o outro día, a saída do sol seica soltaron o de Carballedo sen lle facer nada de novo».

Asegún outra versión o conto ten iste outro remate.

Unha vez baixo da terra o señor dícelle ô home que se estea quedo e meteo n-unha habitazón moi ben posta e moi luxosa. Os que cheiran a carne de *cristianillo* son os outros mouros e o que foi a feira dilles que quen cheira e il por ter andado entre cristiáns todo o día.

O castro de Marcelle é obra de mouros que tiñan n-il unha aira.

BIBLIOGRAFÍA.—Inédito.

(Catalogado por Arturo Suárez, Arturo Noguerol, Vicente Risco e Florentino L. Cuevillas.)

Número VII

CASTRO DAS FONTELAS

EMPRAZAMENTO. — Na provincia de Ourense, Concello da Peroxa, Freguesía de Armental. Ocupa un outeiro arboreado de piñeiros a 350 metros do lugar das Fontelas.

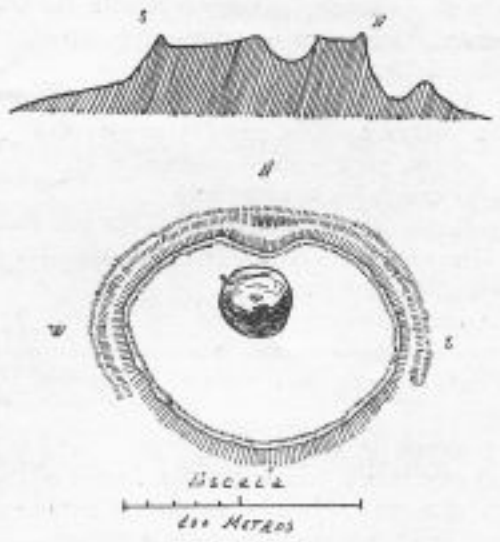

Albíscase dende il a mesma paisaxe que dende o castro de Mugariza, dexergándose soio de mais perto o val do Miño e as terras do concello de Coles.

DEFENSAS—A prataforma que remata o outeiro está toda ela aplainada de intento e arrodeada por un valado, ô parecer de terra, de 2 a 3 metros de outo. Por baixo de il seguen as abas terraprenadas do outei-

A MEU TÍO, QUIXERON-O ROUBAR

Meu tío, o vello mariño, antes de escomenzar a falar, arrombou a manta arredor das suas pernas tolleitas pol-o reuma.

—A mañán estaba fría—dixo—e determiñei esculcar un estabrecimento onde catar unha taza de café ben quente que me aloumiñase o bandullo. Na volta d'unha rua, ollei un letreiro en que se lía: «Un litro de bo café, por dez céntimos».

—¡Que baratura!—dixen pra min. E sin agardar mais, entrei no local. Acouguei pé d'unha mesiña, e dei unha palmada que resoóu na estancia, deserta a aquela hora da mañán. Aparesceu un camareiro, sin afeitar e sin cuello.

—Un litro de café—dixen fregando unha man contra a outra, pra entrar en calor.

—¿Frío, ou quente?—preguntou él.

—¡Fervendo, se pode ser!

—Entón, costarálle corenta céntimos mais. A «Empresa» da o café frío. O quental-o é á conta do que o toma.

Aquelo desconcertoume un pouco. Pero como a mañán estaba fría e un tiña antoxo de café quente, non reparei n'aqueles céntimos.

—Boeno, pagarei o que sexa.

O camareiro non se moveu. Ficou ollando pra min, arrombando un pouco nervioso o pano branco que se lle ataba á cintura.

—¿E vostede—dixo ô fin—trai en que tomalo?

—¿Como?

—Digo si vostede trai cunca en que tomar o café, porque a «Empresa» non fai mais que proporcionar o líquido.

—É a primeira vez na miña vida—contestei asombrado—que me pasa cousa semellante.

—Non se preocupe. Se non trai perfia, pódeselle alquilar aquí unha. Non custa mais que dous reás.

Anque aquelo me parescía unha bulra, non me quixen privar do café.

—¡Tráiame logo, unha cunca!

Cando maxinei que iba a fuxir en busca d'ela dispároume outra preguntiña.

—¿Quere o café con azucre, ou sin él?

—¡Home, eso non se pregunta! Farei o que me pareza—contestei, noxento xa por tanta parola.

—Advírtollo, porque a «Empresa», non dá azucre co café. Se o quere, ten-o que mercar á parte.

—¿Canto custa o azucre?

—Non se vende menos d'un kilo...

—¡Pero esto é un roubo!

O camareiro rascou a barba e encolleuse de hombros como decindo: ¡E verdá, si señor!

Estaba tan enfadado que quixen saber hastra onde chegaba o cinismo d'aquela «Empresa».

—¡Veña, entón, un kilo de azucre!

—É obrigado tomar unha copiña de calquera cousa.

—¡Trai-a do que lle dea a gana!

En vez de marchar, meteu a man na alxibeira, e sacou un talonario.

—Pra poder servirlle, é preciso que vostede merque cinco rifas d'un carneiro, a beneficio do «Montepío de camareiros diabéticos». É unha obra de civismo e de bó corazón. Non custa mais que unha peseta cada una.

Boteime a rir, con risa sarcástica. Poida que estivese amoratado coa carraxe.

—¡Boeno, supoña vostede que lle merco as rifas! ¿E dimpois? ¿Servirame o café?

—Teráse que limpar as botas... É obrigado.

—¿Nada mais?

—Os Estatutos da «Empresa» sinalan como forzosa a propina ô camareiro, ô mozo da cociña, e ô sereno.

—¿Rematou xa?

—E por último, é tamén a conta do parroquiano o Timbre do Estado.

Como non era cousa de se deixar timar d'unha maneira tan descarada, renunciei á quentura do café. Xa atoparía outro estabrecimento que non estivese rexido por unha «Empresa» tan sin entranas.

Vaia, meu amigo—dixen sorrindo ô tempo que me erguía pra saír—hastra outra. Non quero café.

—Agarde un istantiño.

E descolgando un marco que pendía da parede, púxomo diante dos ollos. Decía: Aviso. A «Empresa» eisixirá a indemnización estabrecida nos Regramentos a todo o que acougue n-este salón e pretenda saír sin facer ningún gasto:

Fiquei aparvado, sin saber que decir. Iba a ser roubado, sin poder chamar na miña axuda a un policía, nin me defender eu, pol-a miña mau. O sangue bulía dentro de mín. Xa decidido a todo, ordeeille o camareiro:

—Tráiame cen litros de café, a trinta e seis grados de temperatura.

—Perdone vostede. A «Empresa» non permite servir mais d'un litro por consumación. En canto a temperatura, pódeselle compracer, abonando os gastos.

—¡Boeno, pois traia entón o que queira a «Empresa»!

—¡Ai, eso, non señor! A «Empresa» non está mais que a servir e compracer ô parroquiano.

—Si, si, xa vexo.

Deixarse roubar d'aquela maneira tan ridícula, era vergoñento. Pol-o meu maxín cruzano asobiando coma lóstregos algunhas ideias terrorificas. A ollada do camareiro chea de humildade e sumisión, fíxome sentir por él, certa lástima. Tamén estaba baixo as poutas mouras d'aquela «Empresa»... Maxinei en sobornalo.

—Escoite unha cousa—díxenlle con voz chea de agarimo—¿Que lle parece a vostede, si en vez de tomar café, lle metese na man unha propiniña?

—Non me parece mal—contestou sorrindo.

Respirei satisfeito de que a cousa se solucionase tan axiña. Esculquei no peto unha peza de duas pesetas, e deilla. Aquel bo home, desfacíase en manifestacións de agradecimento. Botou man do meu sombreiro, limpoulle o polvo e hastra mo puxo na cabeza. Abreume a porta pra que saise.

—O caso—díxenlle chiscando un ollo, con un pe xa fora—é que a «Empresa» se lle non entere...

—Non entera, non, señor. Porque a «Emsa» son eu.

MAGARIÑOS NEGREIRA.

OS HOMES, OS FEITOS, AS VERBAS

ANTÓN ZAPATA GARCÍA

Fai vinte e tres anos que deixou as Costas de Laxe, cara as terras de América. Foi aló ao que van todos: A traballar, a facer fortuna, a conocer novas terras pra satisfacer o seu esprito aventureiro de mariñán galego. En América, ao contacto coas inquedanzas de todal-as razas que alí chegan sinteuse internacionalista Os postulados sociolóxicos mais destemidos, tuvéron-o por amigo. E téñeno ainda oxe. Ao conxuro da lembranza, sintiuse poeta. Ainda mais; poeta galego. E cantou forte e outamente, na lengoa vernácula da sua terra. A sua cántiga percorreu xornaes e revistas nosas. Na hucha dos tesouros garda moitas e moi belidas. Os leutores de NÓS poden saborear oxe unha d'elas, que nos facilita un dilecto amigo.

Zapata García e, ademais, un galeguista afervoado. Canta e fala galego aos 23 anos d'ausencia da Terra, e nas horas de fonda lembranza, de lene saudade, lê un libro que el chama Biblia galega: «Os Queixumes dos pinos» do bardo inmorrente.

ULYSSES

NA *Gaceta literaria* de Madrí, de 1.° de Novembro d'iste ano de 1927, pubricase, baixo da rúbrica de *La nueva literatura inglesa*, un artigo d'Ivan Goll en col de James Joyce, e seguidamente unha tradución castelán d'uns anaquiños pequenos do *Ulysses*, feita por E. G. C. (Giménez Caballero, supomos). Esta tradución leva unha nota previa que dí asina:

«Damos a continuación unos fragmentos del Ulises, traducción primera en España, según creemos, de este espléndido libro».

Os leitores de NÓS saben, e os homes do *meridiano* iñoran pol-o visto, que n-iste noso boletín, e no seu número 32, de 15 d'Agosto do pasado ano 1926, pubricáronse traducidos direitamente do inglés ô galego por Ramón Otero Pedrayo, uns anacos dos máis caraiterísticos da novela de Joyce, qu'ocupaban nove páxinas. Un traballo informativo biográfico e bibriográfico detallado en col de Joyce, formando parte dos estudos sobre *A moderna literatura Irlandesa*, de Vicente Risco, no número 28 de NÓS, de 15 de Maio de 1926, tamén descoñecido, crar'está, no *meridiano*.

A non ser qu'iles pensen qu'estas traduciós e estudos de Joyce, feitos en Galiza e en léngoa galega, non foron feitos na Hespaña.

E crar'está que non-o foron na Hespaña estreita, unilateral e pequena que se rixe pol-o meridiano consabido...

EL CASTELLANO EN GALICIA, NOTAS Y OBSERVACIONES,

COTARELO Y VALLEDOR ARMANDO, Madrid, 1927.

MAL andamos ô presente de estudos filolóxicos e lingüísticos do noso idioma galego. E anque é de confiar no xurdimento de espezalistas, como n-outros sectores científicos socede, non por eso leixaremos de laiarnos de que ainda non se anunzase tal aparizón.

Moito antes de que a Academia da lingua española elexise pra representar a Galiza no seu seo ô Sr. Cotarelo xa tiña él levado a sua inquietude pol-as cousas galegas â dita corporazón, pois o traballo que comentamos — separata do Boletín de aquél centro — foi escrito vai pra doce anos nada menos.

D. Armando, como lle chaman todos os que foron seus alumnos, que apesares de ser mozo de corpo e de esprito ten unha laboura farturenta, emprincipia por estudar n-esta nova aportazón un aspeito do mapa lingüístico de Galiza ben interesante pra deslindar campos e facilitar os estudos sucesivos: o dialecto do castelán que se fala eiquí por certa parte do pobo cas suas construzóns, os seus modismos e o seu vocabulario, infruído ou, mais ben, tomado todo elo do idioma galego con quen convive. O que Alvarez Jiménez consideraba como *defectos de linguaxe*, aparez eiquí no seu propio valor, como unha forma dialectal caracteristica. Todo o que non sexa o que se espón n-este traballo, producto de unha longa convivenza no país, é, dentro de Galiza, galego enxebre.

Así queda libre xa o camiño pra o futuro investigador. Así D. Armando contribuie â formazón ou fixazón da nosa propia concencia e así se fai acreedor ô noso reconocimento.

M. T.

ESTEBO, novela, por XOSÉ LESTA MEIS, Cruña, Lar, 1927.

XOSÉ Lesta Meis, xornalista aitivo, facundo, d'acento rebelde e ideias xenerosas, colaborador de moitos xornaes de Galiza e América, tiña pubricado na coleición pequena de «Lar», unha noveliña, *Manecho o da Rua*, da que demos conta ô seu tempo, e que fora moi ben acollida pol-a críteca e pol-o púbrico. Recolleu o autor de *Manecho o da Rua*, moitas loubanzas. D'aquela alguén laiouse de qu'estas pubricaciós de pequenas novelas, afogaban o xérmolo d'asuntos que desenrolados sen limitación d'espazo, poderían dar novelas grandes das qu'a literatura galega tanto precisa pr'o seu espallamento. Púñase coma caso tipo o de *Manecho o da Rua*. Pois ben: eiquí témol-a cousa compensada e remediada. O xérmolo de *Manecho o da Rua*, desenrolado en forma, en prena liberdade, sen limitación de páxinas, veleiquí está no *Estebo*, co-a mesma ideia inicial, anque c'un desenvolvimento moito mais ricaz e cheo d'incidenzas que lle dan nova vida.

Novela da vida diaria, vivida en gran parte, con ouservaciós atinadas co-a vida da aldeia pintada ata nos seus detalles miudos — hai quen pensa que a minuciosidade é a calidade principal do novelista — co-a vida interna dos emigrantes galegos en Cuba referida tamén de viso, o que lle dá un valor documental â novela, pois si esa vida nos é ben coñecida, é o por tradición oral, e non porque d'ela se teña escrito d'abondo con verdá. É o que acontez: a emigración ten unha visión lírica (en Rosalía, en Curros) e unha visión oficial que poidéramos dicir, nas pubricaciós galegas d'América. Non foi abordada ainda de cheo na realidade intema mais que n-esta novela, onde o que se fai é

describir. As *Almas mortas* do Villar Ponte, é outra cousa, é unha obra tése, e unha teoría persoal, anque seña compartida por moitos, é un xuizo ético, e ademais refírese mais especialmente ôs que volven, ôs importadores do d'alá.

Estebo ten tamén a sua tése, mais íntema e menos social qu'a d'*Almas mortas*, e é a novela inteira mais impersoal, mais ouxetiva que o drama de Vilar Ponte, residindo o seu principal intrés n-iste punto da emigración, no que nos dí dos qu'están alá.

LA PROVINCIA DE ORENSE, por
ALVARO MARÍA DE LAS CASAS,
Madrid, 1927.

CONFRENCIA pol-o noso distinto colaborador na Real Sociedade Xeográfica de Madrí, editada pol-a mesma douta corporación, coma separata do seu Boletín, e ilustrada con moi boas fotografías en coor sepia.

É unha breve e sustanciosa síntese, feita no xeito d'itinerario de viaxeiro preconizado pol-o ilustre Sr. Beltrán e Rózpide, alma d'aquela Sociedade, e de quen podemos considerar discípulo n-estas cousas ô Sr. Las Casas. Os mais importantes aicidentes xeográficos, os mais belos moimentos, os lugares históricos, son mencionados e descritos con arte pol-o autor e adubados con numerosas notas literarias e folk-lóricas e alusiós a diversos trabállos nos que o leutor pode documentarse. É unha proba mais da laboriosidade incansábele do noso querido compañeiro.

REVISTAS

SEARA NOVA, número 104
Agosto, 1927.

SUMARIO: *Eu son um homem de bem*, por Raul Brandão.—*Apropósito da reforma do ensino secundario*, por José de Magalhãos.—*Portugal e o dominio aério do Atlántico*, por Sarmento de Beires.—*A questão do turismo. Uma capa a cobrir interesses e vaidades*, por Emilio Costa.—*Páginas para serem meditadas. Sobre a educação das mulheres*, por L. A. Verney.

Número 105, Setembro 1927.

Sumario: *Ainda o inquérito ao ensino secundario*, por José de Magalhães.—*União intrenacional de socorros*, por Raul de Miranda.—*Livros: Valery Larbaud, «Caderno»* por Câmara Reys.—*A questão do turismo. A propaganda é indispensavel*, por Emilio Costa. *Mavio de frauté*, por Manoel Mendes.—*Notas e comentarios*, por C. R. e M. M.—*Pró-política*, por Oliveira Martins. Ilustrações de Nobre e Migueis,

BOLETÍN DE LA REAL ACADEMIA GALLEGA, 1.º Agosto, 1927.

SUMARIO: *Una ara pagana cristianizada*, (conclusión) por Celestino García Romero. *Puentedeume y su comarca* (continuación) por A. Couceiro Freixomil.—Prehistoria gallega. *Hachas de bronce de talón*, (continuación) por Angel del Castillo.—*Sección Oficial: Junta Ordinaria de 29 de Agosto 1927: Junto extraordinaria privada de 30 de Agosto de 1927 (receñción del electo don Julio Davila): Asociación Iniciadora y Protectora de la Real Academia Gallega en la Habana: Nueva Junta Directiva: Monvmento a Curros Enríquez* (con dos láminas): *Celebración del concurso de proyectos.*—Noticias; *Los descubrimientos de Santa Eulalia de Bóveda* (óon dos grabados): *Una inscripción del siglo IX* (con un grabado), por Angel del Castillo.

Ô faguermos a reseña do número anterior d'iste boletín, sin tempo pra unha leutura detida de todol-os traballos que n-il viñan, dixemos que o traballo do noso colaborador Sr. Couceiro Freixomil, *Puentedeume y su comarca*, fora pubricado outrora en *El Diario de Orense*. A noticia é inexauta. O señor Couceiro pubricou efeitivamente n-aquil xornal un traballo en col do mesmo asunto, mais que somentes contiña a iniciación do estudo qu'agora pubrica por inteiro e pol-o tanto compretamente inédito, xa que o pubricado alí, traballo de vulgarización, era outra cousa por compreto difrente.

BIBLOS (rev. da Faculdade de letras da Universidade de Coimbra), 1927,
vol. III, ns. 4 e 5, Abril e Maio.

SUMARIO: Dr. Antonio de Vasconcelos, *Origem histórica da palavra «Enduenças»*. Dr. Mendes dos Remedios, *Os judeus portugueses através dalguns documentos literarios.*—Dr. J. de Providencia Costa, *O trocadilho en Camões e a sua interpretação por G. Storck*—Dr. João Pôrto, *A tuberculose em Coimbra no último quarto do século.*—Mario Brandão, *Contribuições para a historia da Universidade de Coimbra.*—Manuel Lopes de Almeida, *Trabalhos de alunos.*—Ernesto Donato, *«Os Reservados» da Biblioteca da Universidade.*—*Varia.*

Pr'os orientadores do teatro galego, merez consulta a recensión da confrencia feita en

Coimbra pol-o Prof. Petersen de Berlín en col de Schiller e B. Shaw e a sua téinica teatral.

Vol. III, ns. 6 e 7, Junho e Julho, 1927.

Sumario: Dr. Conte Bégouen, *L'art prehistorique est d'origem magique*. Dr. Mendes dos Remedios, *A «Consolação âs tribulações de Usque»*. Joaquín de Silveira, *Sobre o nome «Camões»*.—Dr. M. Gonçalves Cerejeira, *A noite de 10 séculos*.—Dr. J. da Providencia Costa, *O trocadilho em Camoes e a sua interpretação por G. Storck*.—*Varia*.

O probrema da *ascendenza galega de Camoes* é tratado por Joaquim da Silveira, o qual senta as seguintes concrusiós: 1.ª Os apelidos *Camanho e Camanes* son histórica e fonéticamente diversos de *Camoes*. *Camoes* non deriva pois de *Caamaño*, coma pretendera D. Uxío Carré Aldao n-un erudito traballo.—2.ª Non houbo en Fisterra ningún *castelo de Camoes*, donde viñera o apelido. Tal castelo foi inventado pol-o P. Román de la Higuera, no seu falso *Cronicón de Flavio Dextro*, e Faria e Sousa supuxo que tal castelo fora fundado pol-os gregos, que lle puxeran o nome de *Cadmon*.—3.ª O apelido *Camoes* é d'orixe galega, e 4.ª foi levado a Portugal por Vasco Peres de Camoens, fidalgo galego que tiña solar no Val Miñor, e que sendo partidario de D. Pedro o Cruel, cando iste foi morto, foi con Sueiro Yanes de Parada e Paio Rodriguez Mariño e outros, prestar homaxe a D. Fernando I de Portugal, que lle deu terras.—5.ª O apelido *Camoes* veu da freguesía de Sta. Olaia de *Camos*, no Val Miñor.—6.ª O topónimo *Camos* veu do prural do nome da ave chamada *Camón* (xénero *porphyrio*). — 7.ª O troque da sílaba tónica do antigo *camós* ô moderno *camos* pode vir do uso procliteco en *Camos de Miñor*.

A ÁGUIA, órgao da Renascença Portuguesa, Porto, vol. X, 3.ª serie, Abril a Junho 1927.

Sumario: *O romance da Núbia que amou a Neve*, por Luis Veiga.—*O Nativismo Romano*, por Agostinho da Silva.—*O principio da relatividade restrita*, por Leonardo Coimbra.—*O lirismo de Camoes*, por Hernani Cidade.—*Uma tese de Bergson sobre o Riso*, por José Sant'Anna Dionisio.—*Nota filológica sobre a palavra «Nojo»*, por Agostinho da Silva.—*As linguas germánicas e o ensino superior*, por Luis Cardim.—*Outonal* (verso), por Alcinda de Carvalho.—*Fogo morto* (verso), por Antonio de Oliveira.—*Estudo para o quadro «A Feira de Viseu»* (deseño), por Joaquim Lopes.—*Notas e Comentarios*.—*Bibliografía*.

O Sr. Agostinho da Silva deriva *noxo* de noxento, e iste de *nauseentus*, n-esta forma: *ndusea* deu *nauseentus*. Ora, fonéticamente, *s* mais *iod* = j (*x* noxo), pol-o que *nauseentus* deu *noxento*, mais *noxento* supón *noxo*, coma *sebento* supón *sebo*; *noxo*, pois, formouse por analoxía, e de *noxo* derivou *enojo*.

Notizas dos libros: *S. Francisco de Assis* e *Notas sobre a abstracção scientífica e o silogismo*, de Leonardo Coimbra; *As ilhas desconhecidas*, de Raul Brandão; *Verbo humilde*, de Alipio Rama; *Jornal dum expectador* de Guedes de Oliveira, e outros de fora de Portugal.

O INSTITUTO, Coimbra, vol. 74.º 4.ª serie, volume 1.º 1927.

Iste número veu adicado inteiro en homaxe ô insine Profesor Dr. Luciano Pereira da Silva, que honrou a groriosa escola conimbricense profesando cálculo diferencial e integral e Mecánica celeste, e â cencia portuguesa cos seus maxistrás estudos históricos en col das coñecencias matemáticas, astronómicas e náuticas en Portugal no tempo das Descovertas, especialmente na sua *Astronomía dos Lusiadas*. NÓS ocupouse hai tempo da colaboración do Dr. Pereira da Silva na *Historia da colonisação portuguesa do Brasil*. N-iste número da ilustre revista de Coimbra, colaboran F. M. da Costa Lobo, H. Teixeira Bastos, Joaquim Bensaúde, Alberto d'Oliveira, Frederico Dom, João Grave, Pedro de Novo y F. Chicarro, Agostinho de Campos, Joaquín Costas, Pedro de Azevedo, Manoel Ramos, L. de Figueiredo da Guerra, Eugenio de Castro, José María Rodríguez, Franz Hümmench, Antonio Barbosa, Carlos Pereyra, Manuel da Silva Gais e J. de Carvalho.

L'AMIC DE LES ARTS, Sitges, 31 Juliol, 1927.

Sumario: *Butlletí. Segon centenari de l'actual esglesia de Santa María del Vinyet*.—*La literatura. Vindré més tard demá*, por J. V. Foir.—*Sant Sebastiá*, por Salvador Dali.—*La complanta dels gossos*, do Conde de Leanticmont, tradución de J. V. Fair.—*El pescador d'images*, poema de Sebastiá Sánchez Juan.—*Panorame. Jardins de Sant Pol, d'en Pere Coromines i Canciones de F. García Lorca, Informacións literaries*, por Lluis Montanya.—*Les Arts. Una exposició i un decorat*, por Sebastiá Gasch.—*La Vile*, por Emerencia Roig.

A estética de Salvador Dalí presentada por il mesmo *(Sant Sebastiá)*. Cántigas populares rusas *(Informacións literaries)*. Novas do Felibrismo *(Id.)*. Gravuras representando a fachada de Sta. María del Vinyet asegún o proieuto de J. F. Ráfols; a imaxe de Sta. María de Queralt; retrato de López Picó por Rafael Benet; barcos de Sitges e *Apoteosi*, gravura en buxo de Francesc Canyelles.

Coma de cote, unha audacia contida e un fondo senso clásico, n-esta revista de ton ergueito e sempre ô día.

Sitges, 31 Agost, 1927.

Número adicado â festa do Patron de Sitges, contendo vinte páxinas de mesta leutura e gravuras. Comenza co prólego que o Dr. J. Mösinger puxo ô seu libro *Vita et martyrium sancti Bartholomæ apostoli*, Salzburg 1876. Sigue: *Krtu*, por J. V. Foix. —*Notes per a la biografía de Joaquín Folguera*, por J. M. López-Picó.—*El sermó del foc*, traducción de T. S. Elliot.—*El «Diari de Raskolnikov» de Dostoievski.*—*El centenari de la mort de William Blake.*—*Panorame*, por Lluis Montanya.—*En memoria de Cristofor de Domenech*, por Ramón Planes.—*Les arts. Reflexións* por Salvador Dalí.—*Comentaris* por Sebastiá Gasch.—*Cop d'ull sobre l'evolució de l'art modern*, por M. A. Cassenyes.—*La Vila. Adolf Fargnoli a Sitges* por Domenec Forment.—*Documents per a la historia de Sitges* por Pau Farret i Raventós.—*La pintura medieval a Sitges* por Josep Carbonell.—*L'antic retaule de Santa María* por Carolina Benapres.

EUSK-IKASKUNTZA'REN DEIA
(Bol. da Sociedade d'Estudos Vascos)IX Urtea, 33 Zenbakia.
Ano 1927.

SUMARIO: *Sesión de la Junta Permanente del día 22 de Diciembre de 1926. Comisión de la Exposición de las Guerras civiles.—Eusko-Ikaskuntza'ren Uda Ikastarua. Eginkizun Gurena.—K. O.—36.ª lista de socios.—Acción de la Sociedad.—Un retrato de D. Carmelo de Echegaray para la Sociedad.—Naskaldia.—Idaztí Berriak.*

34 Zenbakia, ano 1927.

Sumario: *Sesión de la Junta Permanente del día 28 de Febrero de 1927.—Comité de la Exposición de las Guerras civiles 'Uda Ikastaroa. Mami Goxoena.*—Jeme.—*Crónica de los cursos de Verano—.37.ª lista de socios.—Nota de Tesorería. Estado de Ingresos y Gastos. Acción de la Sociedad. 2.ª lista de suscriptores para regalar el retrato de D. Carmelo de Echegaray a la Sociedad. —Tomos sueltos de la Revista. Naskaldia. —Idaztí Berriak.*

Temos que salientar: a propaganda da lingoa basca, pr'a que hai criadas varias cadeiras, unha que ven funcionando no Ateneo de Madrí, outra na sociedade *Euskalerria* de Montevideo, outra criada pol-a Sociedade *Euskeraren-Adiskideak*, de Pamplona, etc. Os Cursos de Vran, que no ano pasado, foron: un de lingoa basca, a cárrego do Sr. Escalera Maidagán; outro de antropoloxía, pol-o Sr. Aranzadi; outro de historia basca, pol-o Sr. Estayo; outro d'arte basca, pol-o Sr. Apaiz; outro de folk-lore, pol-o Sr. Barandiarán; outro de dereito tradicional, pol-o Sr. Echegaray; e outro de bibriografía, pol-o Sr. Allende-Salazar. Confrencias dos señores Bosch Gimpera, Herrero-García, Mugica, Irigoyen, etc.

Na seición derradeira dase noticia de todol-os libros, brochuras, artigos de revista ou xornal que teñan relación co-a cultura basca e que chegan â coñecencia da Sociedade.

EUSKO-FOLK-LORE Materiales
y cuestionarios, Julio 1926.
Enero 1927.

PUBRICA estas follas a Seición de Etnografía da Sociedade d'Estudos Bascos *Eusko-Ikaskuntda* dá que está encarregado o sabio folk-lorista D. José Miguel de Barandiaran, e sirveu tamén de propaganda, de recolleita de materiás e de cuestionario.

As que reseñamos conteñen leendas referentes âs eirexas ruraes e âs imaxens que n-elas se veneran. D'elas sacamos coma material de comparanza o seguinte:

Eirexas que din foron feitas pol-os xentís (Oyarteun, a Virxe da Visitación de Zumárraga, Elgeta, Xemein, San Miguel e Aitriber Andria en Urdiain, Ataun, Ondárroa, Elantxobe, Muxika, Opakoa, Zurbano, Oñate).

Emprego de carracas *Kalaka* e trécolas en Semana Santa.

Torre que medra, en Dordoniz.

Rapaz que cai d'unha torre salvado pol-a Virxen (Valpuestas).

Tocal-os sinos ou campás contr'os tronos (Oyarem, Plazenzia, Catedral de Vitoria), contr'os males da cabeza (Ondárroa, Gaztelugatx, Vitoriano), ou contr'as mordedelas dos lagartos, que non se soltan de un cando morden, mais que cando sonan os sinos de varias eirexas (3, 7, 14).

Voltas arredor das eirexas, que âs vegadas curan as doenzas e outras, a que as dá convírtese en bruxa (Berastegui) ou vai ô inferno (Oñate) ou aparécenselle os difuntos (Zarane).

Nenos non bautizados enterrados no eixido da casa, adentro do que colle o saledizo do tellado (Kortezubi, Errigoiti, Oyarzum, Beniatua, Motriko, Mendaro, etc.)

Procesión das ánimas o día de difuntos (Sáseta, Bujanda).

Imaxes que surten de noite da eirexa (Virxen d'Aranzazu, de Andárroa, etc.)

Imaxes da Virxen que son irmás (a d'Ondárroa ten 4, a de Otxagabia 2 etc.)

Imaxes metidas na y-auga ou salpicadas contra a seca (Alsasua, Astigarraga, Ataun, Aya, etc.)

Imaxes que volven ô sitio onde apareceron ô principio (San Vitores de Couro que volve a Cerezo.)

BULLETÍN DU MUSÉE BASQUE, Bayonne, ns. 1-2 Quatriéme année, 1927.

INTRÉSANTÍSEMO boletín, onde acada principal espazo o estudo etnográfico e folk-lórico do país basco francés.

Sumario: Urbero, *Un manuscrit de P. J. Toulet.*—Louis Colas, *En 14... ou 19... (A propos d'un dessin de Jacques le Tanneur).* —Violet Alford, *The Padotow Hobby Horse.* —Dr. Constantin, *Les Dances speciales au Pays de Soule.*—Louis Dassance, *Les vieilles Danses Labourdines.* Joseph Nogaret, *Napoleón I á Chérante.* W. Boissel, *La vie du Musée Basque. Decembre 1926-Juin 1927.*—A. B.—*La seddition de Bayonne.*—*Les Fêtes pour le Musée Basque, Avril 1927. Programme.*—*Le Livre d'Or.*

Iste número é d'un intrés ben grande pra nós pol-os estudos que trai das danzas populares bascas e a referencia a outras ingresas que figuraron na festa do Museu Basco. Antr'as danzas souletinas descritas pol-o doctor Constantin, intrésannos moito pr'a comparanza co-as nosas a *Danse des bastons*, imitante â dos *palitos*, e a *Mascarade*, imitante âs comparsas asturianas de *Sidros, Guirrios, Zamanones,* estudadas por Vigil e Uría, e âs que responden eiquí os *Irrios, Cigarrós, Felos, Munieiros,* etc. Antr'as labourdinas, compre chamar a atención en col dos vestidos dos *besta-goni* e dos *Kachkarot,* istes derradeiros igual ôs nosos danzantes d'espadas e arcos. Tamén ten notiza das *danzas d'espadas* na Ingraterra, *d'arcos* en Guipuzcoa, etc., e unha confrencia de Violet Alford, onde hai novas do *Maio* en toda Europa, na forma que hoxe praitica no Castro de Caldelas.

Na Bibrioteca do Museu Basco, cita un libro: *Les chemins de St. Jacques de Compostelle en Poitou,* d'Emile Ginot.

OUTRAS REVISTAS CHEGADAS:

Boletín Oficial de la Sociedad Fomento de Porriño y su distrito, año VI núm. 22, Julio 1927,

Revista del Centro Gallego, Montivideo, Junio, 1927.

El Defensor Gallego, Buenos Aires.

Correo de Galicia, Buenos Aires.

Gutiérrez, Madrid.

Vida Escolar, Lugo.

Boletín del Laboratorio Farmacéutico Nacional, Madrid.

Heraldo de Galicia, Habana.

Imprenta NÓS. Real, 36-1.º, A CRUÑA

FOTOGRABADO

Si ten intrés en que os seus fotograbados sexan os mais perfeitos posibres, convenlle envialos aos

Talleres de fotograbado
ESPASA-CALPE S. A.
Ríos Rosas, 24-Apartado, 547
MADRID

Este nome xa é por si unha garantía, pois son os talleres mais modernos e orgaizados para realizar na sua maisima perfeición toda crás de fotograbados en cinc, cobre; tricomias, cuatromias, etc...

O seu servicio e extra-rápido.

As suas obras son perfeitisimas.

Apareceron editados por "NÓS"

"Dibuxos en Linoleum"

por Xaime Prada

2'50 pesetas.

e

"Historia Sintética de Galicia"

por Ramón Villar Ponte

5 pesetas.

Pedidos a **NÓS**, Pubricacions Galegas e Imprenta, Real, 36-1.° A CRUÑA

SANATORIO QUIRURGICO

DIREITORES

Manuel Peña Rey

Ginecologia e Partos

José Mosquera Blanco

Cirugía geral

Especialista na gorxa, nariz e ouvidos

Situado frente á Alameda do Cruceiro, ten toda-las condicións precisas.—Prautícase toda crás d'operacións.—Dotado de todol-os adiantos que pide a autual Cirugía.—Modernas instalacións de RAYOS X pra diagnóstico e RADIOTERAPIA superficial e fonda con voltaxe de 250.000 voltios.—Aparello de Diatermia pra tratamento de Auexites, procesos imflamatórios, reumatismo, etcétera.

Lámpara de cuarzo pra sol d'altitude e ultra-violeta pra tratamento d'escrofulosis, raquitismo, alopecias, eczemas, etcétera.

Admítense embarazadas, e cóntase con material esterelizado pra fora da cibdade en casos d'urxencia.—Poden colaboraren todol-os compañeiros, previo consentemento dos direitores.

BODEGAS GAL EGAS, PEARES E OURENSE

Vinos finos de mesa: Tinto TRES RIOS. Blanco BRILLANTE

LOS GALLEGOS blanco e tinto

Macía e Valeiras, Apartado 18 - Ourense

Droguería e Farmacia

LUIS FÁBREGA

Progreso, esquina a Luís Espada

OURENSE

MERQUE VOSTEDE

Plumeiros RAFIUM

De mais dura qu'os de pruma e limpan millor. Véndese en todol-os estabrecimentos do ramo

Andrés Perille-OURENSE

F. ROMAN E SACO

DROGUERIA

e FARMACIA

Pereira, 19 **Teléfono 28**

OURENSE

Augas bicarbonatado-sódicas de
MONDARIZ

FONTES DE GÁNDARA e TRONCOSO

Propiedade dos FILLOS de PEINADOR

MONDARIZ—BALNEARIO está situado a 35 kilómetros de Vigo e a 20 das estacións de Porriño e Salvatierra de Miño

O Hotel do Estabrecimento está aberto do 1.º de Mayo a 31 de Outubro